

СЛОВНИК НЕПЕРЕКЛАДАННОСТЕЙ І «ДУМКИ» ПАСКАЛЯ

Два місяці перебував у Франції завідувач кафедри філософії нашого університету, доктор філософських наук, професор Олег Хома – за сприяння і коштом тамтешнього міністерства культури, котре активно dbає, щоб французька література, французька думка перекладалася іншими мовами і була гідно представлена у світовому контексті.

Професор Хома – відомий перекладач творів французьких мислителів. У його доробку твори Блеза Паскаля, Жюльєн Дельоза, Мішеля Фуко, Жан-Жака Русо, Ніколя Мальбранша, Франсуа Пулена де ла Бар, Жоржа Балансьє, Жан Франсуа Ревеля, Кондорсе... Він є лауреатом премії «Сковорода», що присуджується посольством Франції в Україні за найкращий переклад французької художньої та гуманітарної літератури. Олег Хома – засновник і головний редактор наукового журналу «Sententiae», визнаного ВАК України фаховим виданням з філософії, голова всеукраїнської Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства).

— Цієї осені я втретє відвідав Францію за стипендіальною програмою тамтешнього уряду для іноземних перекладачів французької художньої і науково-гуманітарної літератури. Перекладачі, що працюють над тим чи тим французьким твором у межах чинного контракту з видавництвом, отримують право щотири роки брати участь у передбаченому цієї програмою конкурсі проектів. Система відбору є двоступеневою. Спочатку комісія при посольстві Франції в Україні оцінює подані проекти і залишає найцікавіші, остаточно ж рішення щодо переможців першого етапу приймають у Парижі. Ця система працює в усіх країнах, де перекладають французьких авторів. Автор проекту, схваленого авторитетною комісією французького Національного центру книги при Міністерстві культури, отримує можливість урядовим коштом здійснити у Франції дослідження, необхідне для якнайліпшого перекладу відповідного твору, і то у форматі, який вважає за потрібне. (Причому умови і розмір стипендії однакові для представників будь-яких країн, що з першого, що з третього світу.) Як правило, перевага при розгляді проектів надається тим, хто протягом попередніх 4-5 років уже здійснив якийсь масштабний проект. Таким чином французький уряд забезпечує якість іншомовних перекладів своєї національної белетристики і науково-гуманітарної літератури.

Умови програми досить відмінні від наших академічних реалій. Фактично від переможців конкурсу не вимагають звіту за отримані кошти! Французам чомусь не спадає на думку змушувати своїх стипендіатів збирати касові чеки чи квитки, заповнювати якісь бланки відряджень (у них такий документ викликає глибокий подив, не сказати б більше) чи реєструватись у дослідницьких установах. До людини, яка пройшла конкурс, виявляють велику довіру, а про результати її праці судять з оприлюдненого згодом перекладного видання. Це – єдиний критерій якості виконаної роботи і ефективності інвестиції. Якщо видання не виглядатиме переконливим, на успішне проходження наступного конкурсу

годі й чекати. Власне, саме такий принцип, запроваджений вже у середній школі, лежить в основі французького академічного життя: змагальність, «суворий але справедливий» конкурентний відбір, повна довіра до переможців відбору, врахування реальної якості досягнень при майбутніх відборах.

Нині один з наукових проектів, якими я займаюсь, – робота над українською версією «Європейського словника філософій» або, як його ще називають, «Словника неперекладанностей». Це цікаве за задумом видання підготували французи: оприлюднений 2004 року Словник увімчав собою дванадцятилітню працю величезного авторського колективу (понад сто авторів з усієї Європи, зокрема і з України), ядром якого були французькі інтелектуали, згуртовані відомою нині Барбарою Касен, що розробила загальну концепцію і довела її до практичного втілення.

Словник описує зміст тих філософських термінів, для яких неможливо знайти однозначні відповідники у французькій мові. Йдеться про латинський, давньогрецький, давньоєврейський, арабський, англійський, німецький, італійський, іспанський, російський, данський, навіть баскський термінологічний матеріал. Проект здобув фінансову підтримку Євросоюзу, оскільки спирається на концепцію з виразним політичним підтекстом. Його можна резюмувати гаслом «Ні – експансії англійської мови!» Англійської, яка вже перестає бути власне англійською, перетворюючись на якусь штучну і досить примітивну мову міжнародних конференцій. Автори постають проти цієї хибної уніфікації, обстоюють розквіт національних мов і культури, кожна з яких розцінюється як носійка неповторного світогляду і унікальних духовних надбань. Відтак те, що не можна просто перекласти, слід докладно описати, загостривши увагу на неперекладанному, на тих невідомих європейському загалові нюансах, які мають збагатити інтелектуальні культури інших народів.

Нині розпочалась програма зі створення аналогічних Словників у не-французьких мовних середовищах. Поки йдеться лише про п'ять реально здійснюваних проектів. Зокрема, над англійською версією працюють у Принстоні, над іспанською – у Мехіко, над арабською – у Касабланці, над іранською – у Тегерані, над українською – у Києві (хоча, за моїми даними, дослідницькі групи вже почали формувати у Бразилії й Румунії, обережний інтерес виявляють і росіяни, що й тут, за звичкою, «довго заплянують»). Кожне видання матиме за основу французьке, але орієнтуватиметься передовсім на свої власні неперекладанності. Вже сама французька стаття-прототип може бути неперекладанною, наприклад, в українській мові, що перетворює роботу над нею на справжній науковий пошук, адже маємо тут, так би мовити, неперекладанність «другого порядку». Передбачено також написання певної кількості власне українських статей, відсутніх у французькому оригіналі. Згодом має бути створено потужний веб-ресурс, чимось подібний до Вікіпедії, покликаний представити доробки усіх авторських колективів і стимулювати роботу з «перехрес-